CERCETĂRILE DE LA IPOTEŞTI (JUD. OLT)
(Observaţii asupra culturii materiale autohtone din secolul al VI-lea e.n. în Muntenia)

DE

PETRE ROMAN şi SUZANA FERCHE

Săpăturile de salvare întreprinse în anul 1959 în așezarea din secolul V—VI e. n. de la Ipotești, integrate în planul larg de cercetare organizat de Ion Nestor în cadrul *Comisiei pentru studiul formării limbii și a poporului român*, deși de caracter restrîns, au scos la lumină documente arheologice deosebit de prețioase, privind o epocă asupra căreia cercetarea impunea cumularea unor cît mai ample mărturii pentru reconstituirea culturii materiale, modului de viață și evoluția comunităților omenești.

Intensificarea cercetărilor din ultimii 15 ani privind mileniul I al erei noastre a dus la descoperirea unui număr mare de așezări din secolele VI—VII e. n., răspîndite pe întreg teritoriul de la sud de Carpați, așezări care, alături de complexele de la Ipotești, atestă existența pe întreg teritoriul amintit a unei civilizații unitare de caracter rural.

Publicarea unui studiu care să facă cunoscute în literatura de specialitate descoperirile de la Ipotești sperăm că va fi binevenită, cu atît mai mult cu cît difuzarea conceptului de „cultură Ipotești — Ciurel — Cîndești" (sau Ipotești — Cîndești), care desemnează cultura materială a populației autohtone în secolele V—VI e. n. pe teritoriul Munteniei, a precedat cu mult valorificarea materialelor arheologice. Cunoașterea rezultatelor cercetărilor de la Ipotești va justifica în ce măsură materialul arheologic descoperit acolo a putut constitui un important reper de ordin tipologic și cronologic de care s-a ținut seama în determinările descoperirilor ulterioare.

În luna aprilie a anului 1959 Petre Roman a întreprins în cadrul lucrărilor auxiliare pentru elaborarea volumului I din *Istoria României*, împreună cu M. Butoi de la Muzeul județean Slatina, o periegheză arheologică în lungul Oltului și al afluenților lui, la sud de Slatina. În zona satului Ipotești (com. Coteana), unde fusese semnalată anterior, de către N.N.Moroșanu, o așezare neolitică, urmărindu-se malul înalt, rupt de apele Oltului, în dreptul punctului numit de localnici „La Conac", a fost observat conturul unei gropi de bordei cu o umplutură neagră, care contrasta cu solul galben în care se adîncea.

Fragmentele ceramice recuperate din umplutura gropii de bordei au fost încadrate, cronologic, în secolele VI—VII e.n. de către Ion

S C I V A, tomul 29, nr. 1, București, ianuarie—martie 1978, p. 73—93.

Nestor, care a propus ca Petre Roman să efectueze cercetări sistematice la Ipotești[1]. Cercetările s-au desfăşurat în lunile iunie și noiembrie ale aceluiași an. La ultimele, alături de Petre Roman a participat și Marinel Popescu, în calitate de delegat al Muzeului judeţean Pitești.

Au fost deschise caseta A și trei secţiuni, numerotate de la I la III, în cuprinsul cărora au fost degajate trei bordeie din perioada prefeudală și un bordei din epoca feudală (vezi planul, fig. 1).

Caseta A, care avea dimensiunile de 3×1,50 m, a avut ca scop degajarea bordeiului 1, distrus parţial de apele Oltului. S I, cu dimensiunile de 24,00×0,80 m și orientat aproximativ est-vest, a urmărit degajarea bordeiului nr. 2, surprins în suprafaţa B, cercetată anterior de Eugen Comșa pentru degajarea unor complexe din epoca neolitică. Șanţul II, trasat paralel cu șanţul I, perpendicular pe malul Oltului, a avut dimensiunile de 26,50×0,80 m și a scos la lumină resturile bordeiului nr. 3, din care se mai păstrează complexe de pietre şi ceramică, şi pentru degajarea cărora a mai fost necesară deschiderea casetelor A_1 și A_2. Șanţul III a fost orientat tot paralel cu S I și S II, perpendicular pe malul Oltului, avînd dimensiunile de 22,00×0,80 m. În această secţiune nu au apărut complexe din epoca prefeudală.

Stratigrafia. Succesiunea solurilor şi a nivelurilor arheologice în zona cercetată de pe malul Oltului (reprezentate uneori numai de materialul ceramic și nu și de o depunere *in situ*) este următoarea : antrenate la suprafaţă în stratul vegetal arabil, cu o grosime între 10—20 cm, au apărut fragmente ceramice din epoca neolitică, epoca bronzului, secolul al III-lea e.n. (fig. 2) (aparţinînd dacilor liberi), secolele V—VI și urme din epoca feudală.

În porţiunea care coboară în pantă lină spre Olt, solul arabil suprapune direct stratul neolitic, care corespunde solului de culoare galbenă, iar existenţa unor niveluri intermediare, posterioare epocii neolitice, care au fost spălate de apele Oltului, este atestată de fragmente ceramice și complexe arheologice.

În unele porţiuni ale secţiunilor cercetate unde s-a mai păstrat stratul de cultură aparţinînd locuirilor prefeudale, resturile acestora nu se găsesc la adîncime mai mare de —0,40 m. S-a mai observat de asemenea că așezarea din secolele V—VI e. n. nu era reprezentată de o depunere continuă, ci numai de gropile bordeielor şi de materiale răspîndite în jurul acestora. În șanţurile I și II s-au putut distinge pe porţiuni reduse, între stratul neolitic şi solul arabil, depuneri subţiri de culoare negricioasă nederanjate. Probabil că acestea erau resturi *in situ* din stratul propriu locuirilor prefeudale. Aceste depuneri conţineau ceramică din secolul al VI-lea e.n.

Straturile din zona cercetată pe malul Oltului, deranjate succesiv și spălate de ape, nu au oferit detalii de ordin stratigrafic. Astfel nu s-a putut observa cu precizie nivelul de săpare al gropilor de bordeie, iar acolo unde umplutura bordeiului a fost deranjată și răspîndită în solul

[1] La baza acestui studiu au stat consemnările făcute în timpul cercetărilor de la Ipotești și textele manuscriselor redactate de Petre Roman.

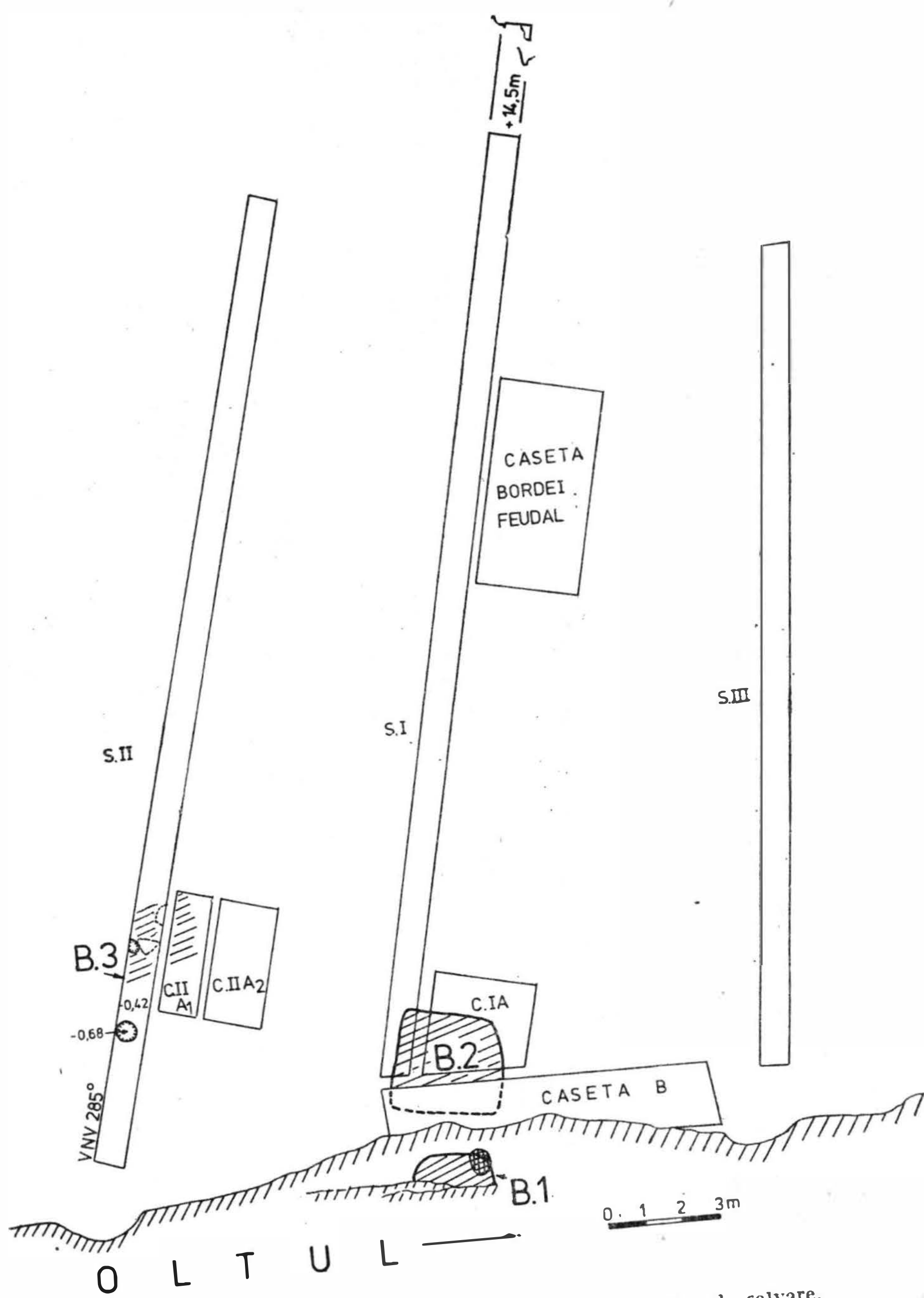

Fig. 1. Ipotești. Planul de ansamblu al cercetărilor de salvare.

spălat de ape, ca în cazul bordeiului 3, singurele mărturii rămase din locuinţă sînt complexele de pietre şi arsură păstrate la nivelul podelei.

Bordeiul nr. 1, distrus pe jumătate de ape, s-a conturat în malul Oltului şi a fost degajat prin caseta A. Groapa acestui bordei se adîncea în stratul neolitic de culoare galbenă. După resturile păstrate, forma poate să fi fost dreptunghiulară sau pătrată cu colţurile rotunjite. Din

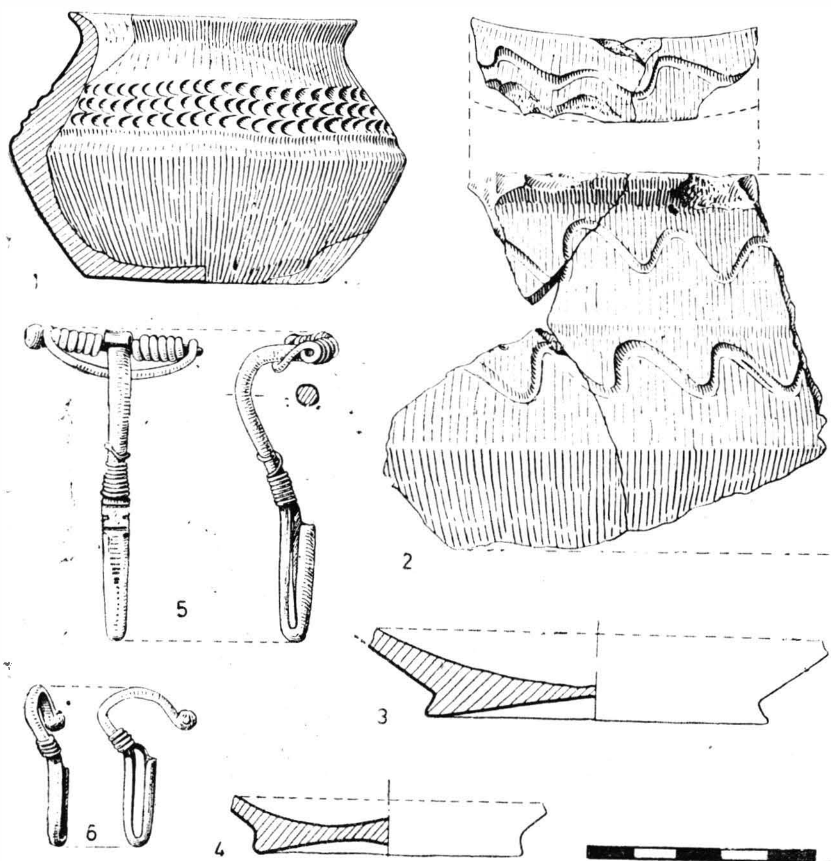

Fig. 2. Ipoteşti. Ceramică şi fibule aparţinînd secolului al III-lea e. n.

bordei s-a păstrat o porţiune de 2,40 m pe axul nord-sud şi de 0,85 pe axul est-vest, direcţie în care s-a produs şi prăbuşirea restului de groapă. În segmentul păstrat adîncimea nu depăşea 0,40 m.

Umplutura bordeiului avea culoarea neagră şi conţinea multă cenuşă pe fundul gropii. Toată umplutura, de la partea superioară pînă la bază, conţinea pietre de dimensiuni mici şi mijlocii. Cu toate că unele erau puternic arse şi crăpate, ele nu formau un grup legat de o eventuală vatră. Podeaua bordeiului nu a fost lutuită şi nu era bine netezită, fiind puternic arsă de resturile suprastructurii prăbuşite în interior. În faţa

cuptorului, spre colţul de sud-est, podeaua era mai ridicată (fig. 3/1). Pereţii erau aproape verticali pe latura sudică şi oblici pe latura nordică. Cuptorul a fost scobit în stratul neolitic, avînd vatra mai jos decît nivelul podelei bordeiului. Cavitatea sa, de formă ovală, avea pereţii şi vatra înroşite de foc, mai puternic la bază. Groapa era plină cu cenuşă, conţinînd şi cîteva oase de animale calcinate şi două pietricele mici.

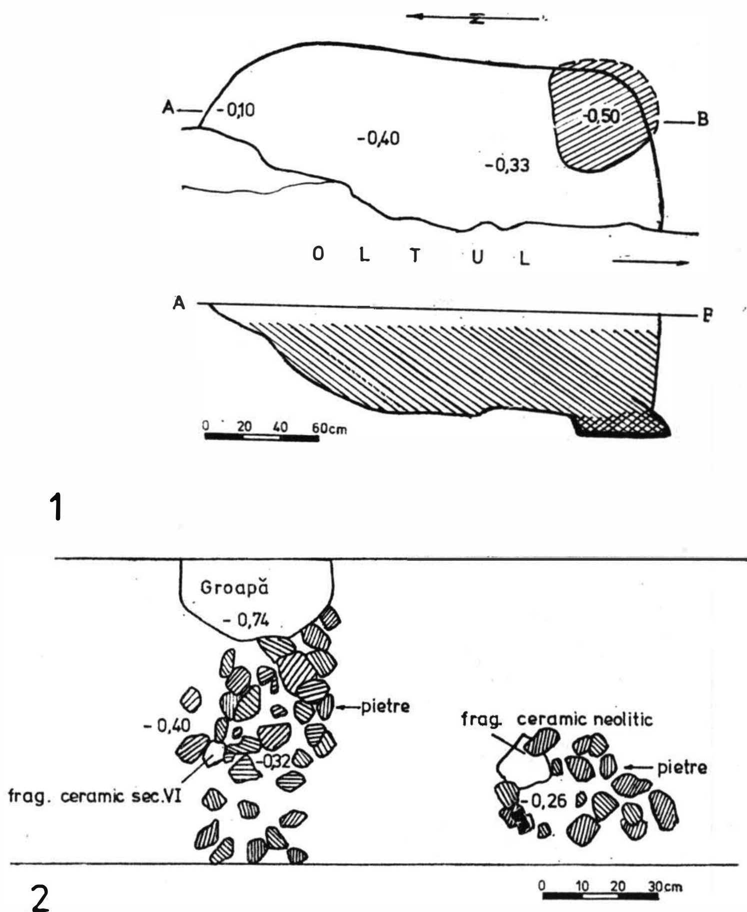

Fig. 3. Ipoteşti. Planul şi profilul stratigrafic al bordeiului B_1 şi al bordeiului B_3.

Resturile arheologice provenind din umplutura bordeiului şi a cuptorului (care constau din fragmente ceramice, pietre şi oase de animale) au fost găsite atît în pămîntul de umplutură cît şi pe podea.

Ceramica din bordeiul nr. 1. Fragmentele ceramice nu au permis reconstituirea unor vase întregi, dar au oferit o gamă bogată pentru reconstituirea unui număr variat de profile. Cea mai mare parte a vaselor a fost lucrată la roată, excepţie făcînd cîteva fragmente care sînt lucrate cu mîna, reprezentînd 3–4% din totalul inventarului ceramic.

Ceramica lucrată la roată formează, după compoziţia pastei şi anumite particularităţi ale profilelor buzei, două grupe.

a. În prima grupă intră profilele de vase cu pereţii subţiri, bine arşi, ce conţin în pastă un nisip destul de fin care nu se observă la suprafaţă. Domină dimensiunile mijlocii. Culoarea acestor vase variază

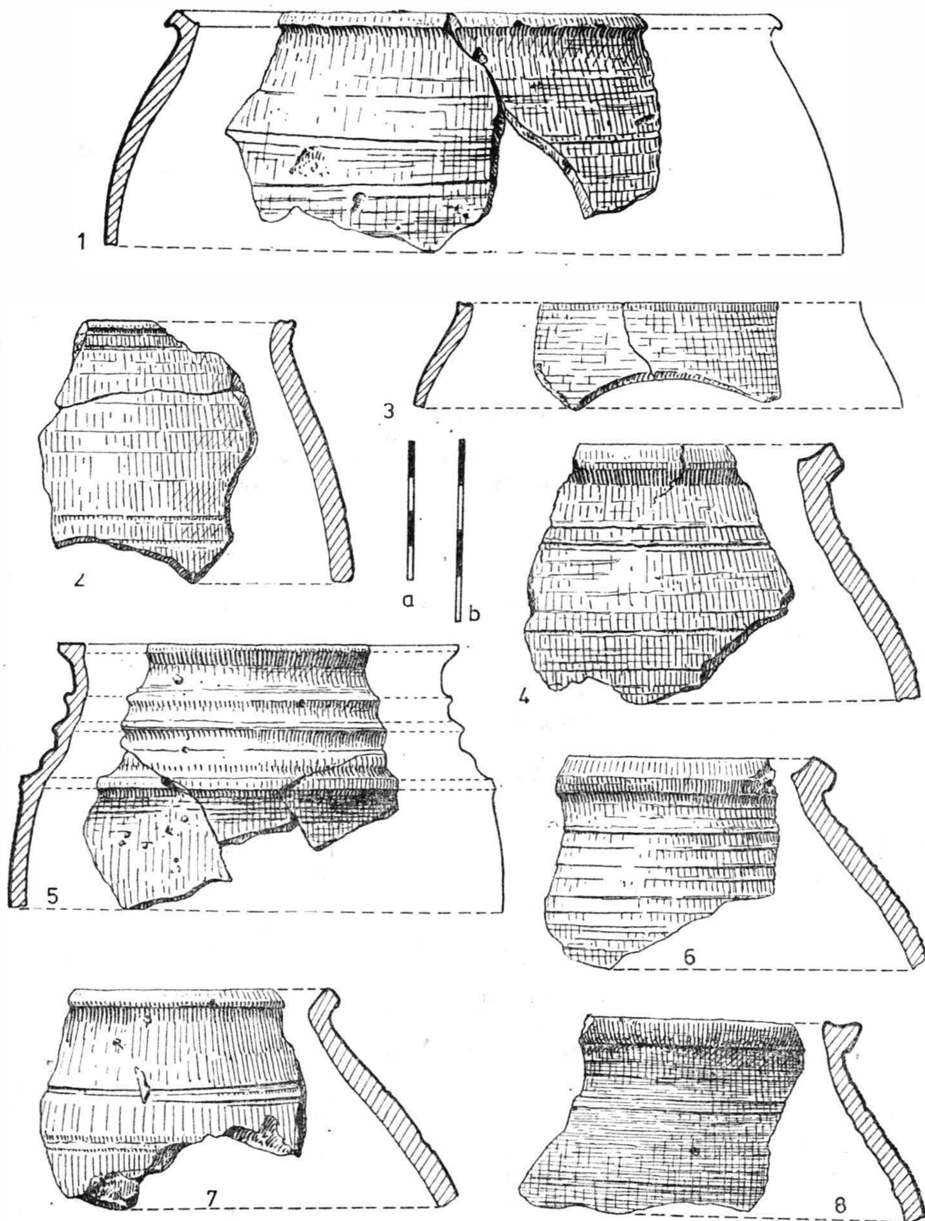

Fig. 4. Ipoteşti. Ceramică confecţionată la roată din bordeiul B_1.
1,3,5: Scara *a*; 2,4, 6–8: Scara *b*.

de la brun la roşcat, gălbui şi alburiu. Marginea este dreaptă, lată, teşită în afară, cu şănţuire uşoară în interior (fig. 4/5). Restul profilelor de vase au marginea mult mai pronunţată în afară; uneori ea apare ca o streaşină faţetată, aproape orizontală. Peretele vasului porneşte imediat de sub buză (fig. 5/2—6). La aceste vase, turaţia roţii a imprimat la exterior striuri mai şterse sau mai pronunţate şi şanţuri largi la interior. Fragmente provenind din corpul vasului arată că aceste striuri se continuau şi pe suprafaţa sa şi nu se grupau numai pe număr, nefiind realizate probabil cu intenţia unui decor. O formă mai puţin frecventă este aceea a unui vas din pastă aproape neagră, cu marginea tăiată, de formă aproape globulară. Pasta este compactă, pereţii subţiri şi bine arşi. Nisipul fin din compoziţie nu alterează suprafaţa vasului. Striurile formate de turaţia roţii sînt foarte estompate (fig. 4/3). La un fragment din pastă asemănătoare, marginea este uşor pronunţată (fig. 4/2).

b. A doua grupă a ceramicii lucrate la roată este formată din cîteva fragmente de profile lucrate dintr-o pastă negricioasă, aspră, cu o compoziţie mai nisipoasă care alterează suprafaţa vasului (firele de nisip observîndu-se sub slip, dar fiind acoperite). Şi în această grupă apar vase cu marginea dreaptă (fig. 5/8) dar şi cu marginea lată, uşor şănţuită (fig. 4/8). Culoarea pereţilor nu era uniformă, unele fiind cărămizii la exterior şi interior şi negre în miez. Fragmente din fundul vaselor arată că acestea erau drepte şi aveau pereţii mult îngroşaţi spre bază. Cîteva fragmente ceramice, lucrate cu mîna dintr-o pastă cu puţin nisip, au marginea uşor evazată, culoarea fiind gălbuie sau brună (fig. 5/10—12).

Funduri fragmentare provin de la vase lucrate la roata rapidă din pastă cu nisip de culoare cărămizie, alburie sau brună, cu baza dreaptă, puţin turtită în afară (fig. 5/13) sau bine netezită (fig. 5/9). Pe unele dintre ele se observă urmele sforii cu care au fost desprinse de pe roată (fig. 5/9, 13); altele au baza bine netezită.

Bordeiul nr. 2 a fost descoperit în capătul de vest al şanţului I, groapa adîncindu-se în solul gălbui neolitic pînă la o adîncime maximă de —0,50 m. Conturul bordeiului s-a detaşat clar în secţiune, după degajarea solului vegetal gros de 0,10—0,20 m, printr-o umplutură de culoare neagră. Dimensiunile înregistrate ale locuinţei sînt aproximative, deoarece latura sa vestică a fost tăiată de suprafaţa B, iar forma pare să fi fost ca şi aceea a bordeiului nr. 1 rectangulară cu colţurile rotunjite. În porţiunea păstrată, laturile bordeiului sînt de 3 şi 2 m (fig. 6). Recuperarea unei părţi mai mari din acest bordei a permis determinarea unor particularităţi privind stratigrafia sa internă. Umplutura, ca şi la bordeiul nr. 1, conţine, de la partea superioară pînă la bază, pietre de mărime mică şi mijlocie adunate din albia Oltului. O parte a acestora se concentra totuşi în zona centrală a umpluturii. Ca şi în cazul anterior şi aici pietrele erau arse de foc şi se spărgeau la lovire. La degajarea umpluturii s-au observat trei nivele de umplere ale gropii. Le enumerăm, de sus în jos: a) un nivel de culoare neagră gros de circa 0,30 m, format din pămînt care conţine pietre, fragmente ceramice şi oase de animale şi suprapune direct podeaua bordeiului spre latura de nord şi sud, iar pe mijloc un strat gros de arsură; b) un strat de arsură galben-roşcată gros de 0,30 m, format din pămînt ars, pietre, fragmente ceramice şi oase de animale trecut prin foc, care stă direct pe fundul gropii. Se remarcă

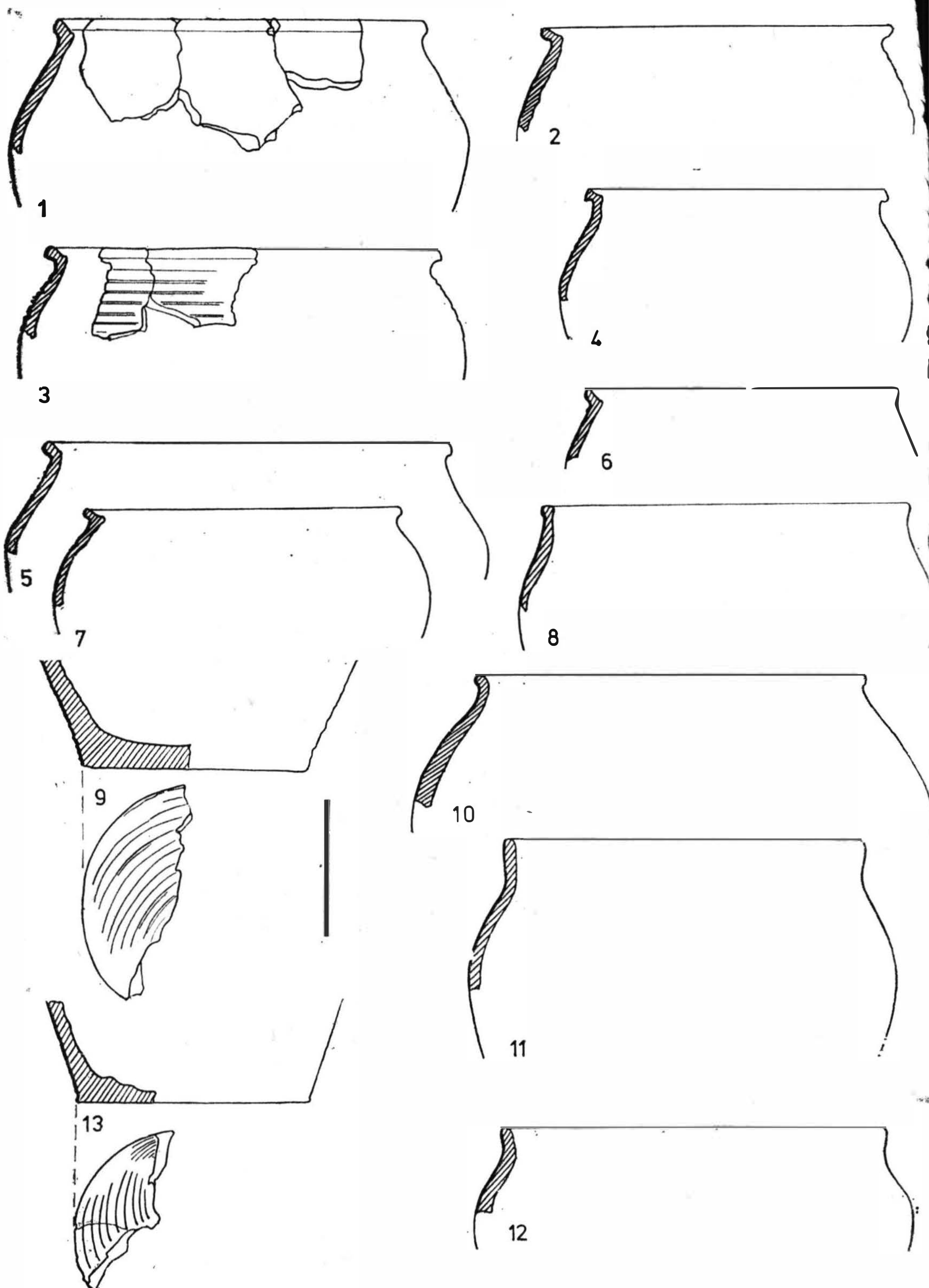

Fig. 5. Ipotești. Ceramică din bordeiul B_1. 1—9, 13 modelată cu roata; 10—12 modelată cu mîna.

-0,47
-0,46
-0,45
-0,54
-0,78
-0,62
-0,51
pămînt ars
-0,68
-0,61
NNV 355°
CASETA B
(E.Comşa)

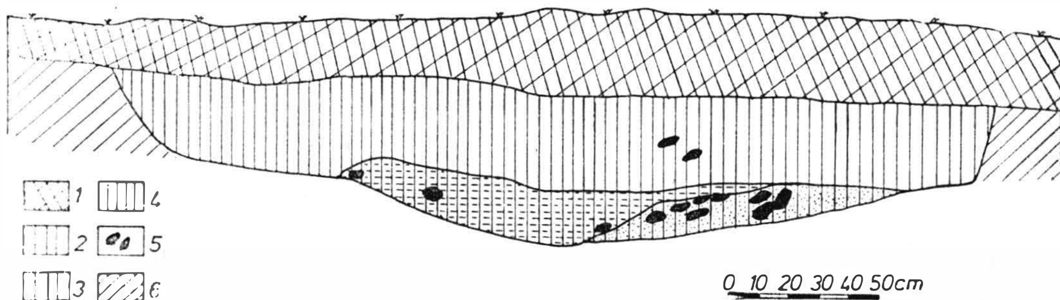

Fig. 6. Ipoteşti. Planul şi profilul stratigrafic al B_3. 1 stratul superior; 2 umplutură gri-negricioasă; 3 strat de incendiu; 4 umplutură; 5 pietre; 6 pămînt galben.

lipsa cărbunilor și detaliul că podeaua bordeiului nu prezintă urme de ardere; c) spre nord acest nivel suprapune un alt strat de umplere de aceeași structură cu nivelul *a*. El conține multe pietre chiar pînă la bază. Pe fundul bordeiului apare și multă cenușă. Pereții gropii sînt oblici, iar podeaua este adîncită spre centru (fig. 6).

Inventarul este format din pietre, fragmente ceramice, oase de animale, un cuțitaș de fier, o bucată de tablă de aramă îndoită care pare să fi fost de formă dreptunghiulară prevăzută cu nituri din același metal, un fragment dintr-un obiect de os lustruit puternic și ornamentat și o monedă de aramă cu efigia împăratului Nerva (antrenată în umplutură).

Ceramica din bordeiul nr. 2. Au putut fi recuperate numeroase fragmente ceramice care permit reconstituirea unui repertoriu bogat de profile.

Vasele, *lucrate la roată rapidă*, sînt reprezentate de o serie de fragmente provenind din partea superioară a unor vase de dimensiuni destul de mari și mijlocii. O serie de profile aparțin unor forme cu marginea orizontală, lată, teșită în afară, cu gîtul înalt, de sub care se bombează treptat corpul vasului, formînd niște fațete ușoare (fig. 7/1). Pasta este aspră, cenușie închis, conține mult nisip, vizibil la interior dar nu și pe suprafața exterioară. Învîrtirile roții au imprimat la exterior striuri foarte fine, inegale, dar la interior turațiile nu au lăsat urme.

Un profil de vas are buza lată, orizontală, cu șănțuire adîncă interioară, modelat din pastă cu nisip fin, de culoare brună și gălbui-roșcată (fig. 8/1). Se remarcă separat profile provenind dintr-un vas cu buza puternic profilată, lucrat din pastă cu nisip, mai poroasă, ca a vaselor descrise anterior. Sub buză se formează un prag de la care se arcuiește corpul vasului (fig. 8/3).

Unele profile, asemănătoare unora din grupa *a* a bordeiului nr. 1, au marginea lată, orizontală și sînt lucrate dintr-o pastă de culoare roșcată și cenușie, cu striuri pronunțate la exterior, conținînd în pastă nisip, uneori cu pietricele mari dar care nu sînt vizibile la suprafață, ci numai în ruptură (fig. 8/2). Se mai remarcă cîteva profile din pastă de culoare gălbui-roșcată cu nisip fin, avînd buza îngroșată la exterior, rotunjită sau profilată, cu secțiune triunghiulară.

Funduri de vase lucrate la roată, din pastă cu nisip, de culoare cărămizie, au în interior șănțuiri formate din turația roții; la exterior baza este fie mai neglijent netezită, fie perfect netedă (fig. 10/6,8,10).

Ceramica lucrată la roata înceată conține o serie de profile fragmentare, lucrate dintr-o pastă cu nisip care se reliefează la suprafață, sub angobă, sub formă de asperități. Culoarea acestor vase este predominant gălbuie spre brun, dar apar și fragmente de culoare aproape neagră. Se remarcă vasul de dimensiuni mici cu pereții subțiri, de culoare uniform gălbuie, cu marginea dreaptă, forma alungită, buza subțire, foarte puțin marcată în afară (fig. 8/11); fragmente cu pereții aproape globulari, cu marginea dreaptă, puțin marcată la exterior la unele exemplare (fig. 8/5—7), de culoare gălbuie cu pete cenușii; profile cu pereții bombați și marginea subțire, mai evazată (fig. 8/4, 8,10).

În cadrul acestei grupe apar, alături de vasele de dimensiuni medii, și vase de dimensiuni mici. Un fund de vas este lucrat la roata înceată (?) din pastă gălbuie-brună, conținînd nisip. Peretele vasului se îngroașă

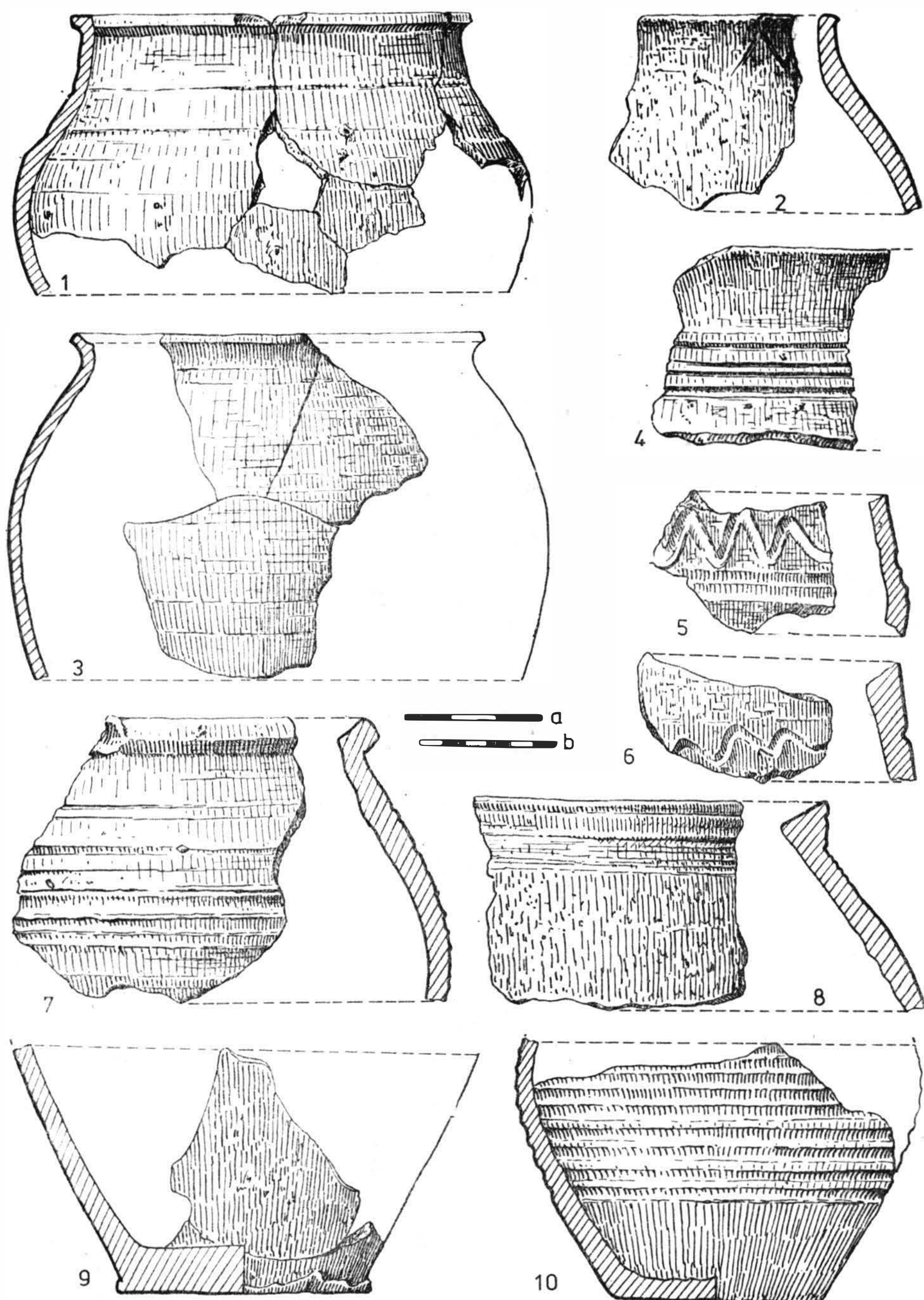

Fig. 7. Ipotești. Ceramică lucrată la roată din bordeiul B_2.
1,3,9,10: Scara *b*; 2,4–8: Scara *a*.

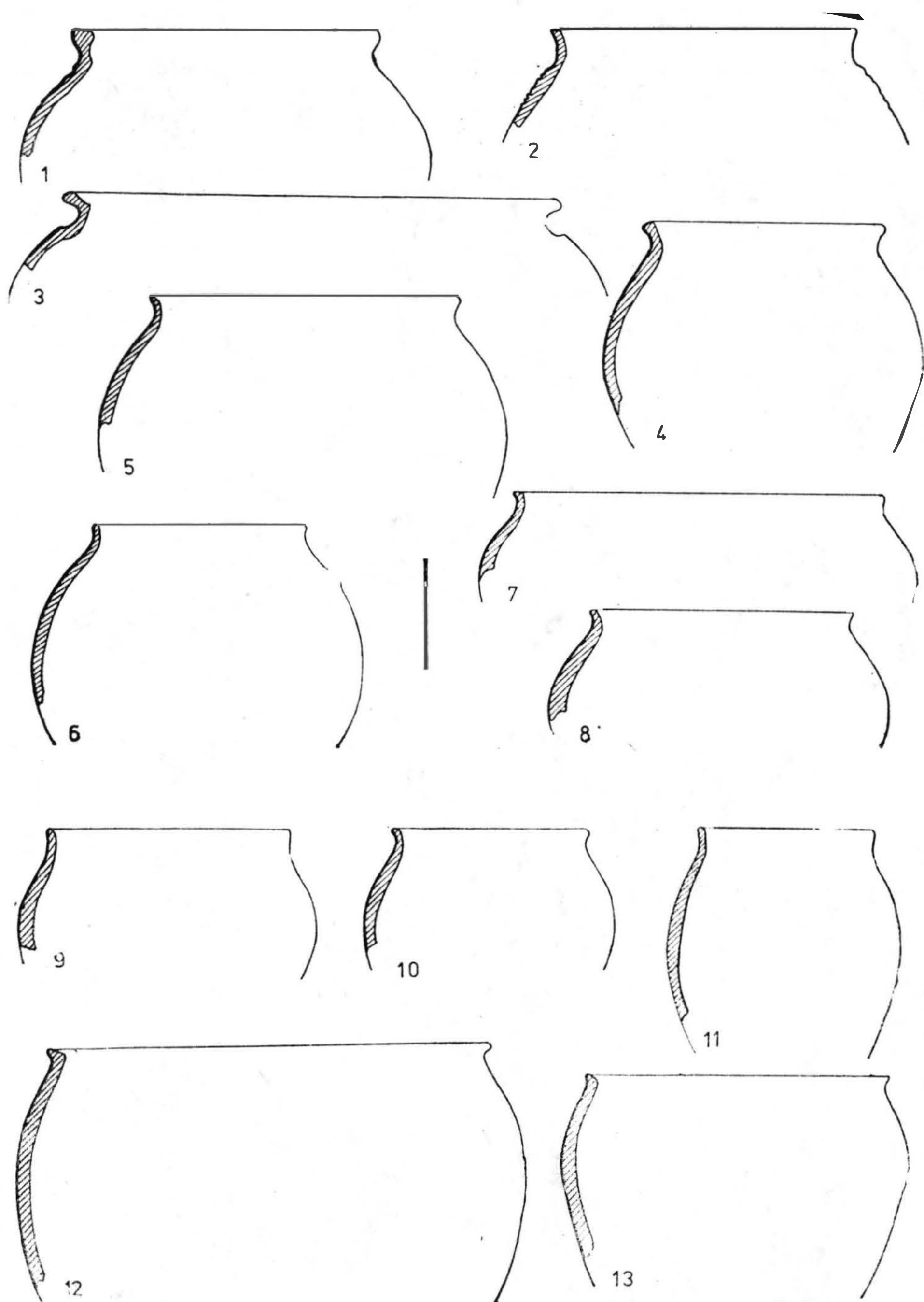

Fig. 8. Ipotești, Ceramică din bordeiul B_2. 1–3 modelată cu roata rapidă; 4–11 ceramică confecționată cu roata înceată; 12–13, ceramică modelată cu mîna.

mult spre baza dreaptă, netezită (fig. 10/7); pe un altul sînt vizibile la interior şanţurile formate de turaţia roţii. Ultimul este de culoare cărămizie, conţine nisip care apare la suprafaţă, sub angobă. Vasul a fost de dimensiuni mari (fig. 10/9). Al treilea fund, din pastă cu nisip, are culoarea brun-cărămizie, iar al patrulea, din pastă cu mult nisip,

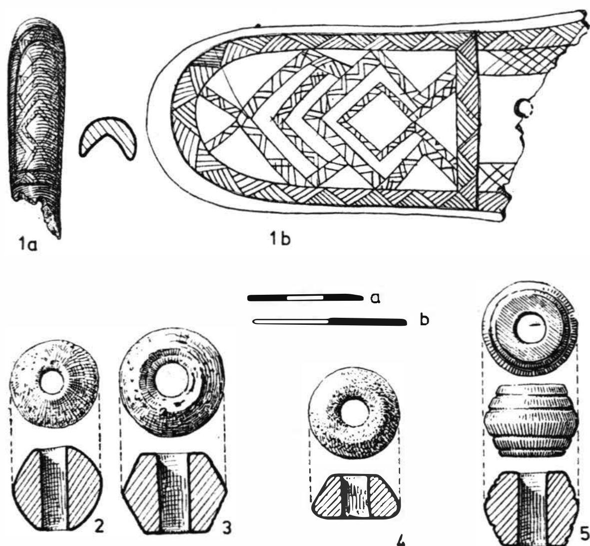

Fig. 9. Ipoteşti. Obiecte descoperite în aşezarea de la Ipoteşti. 1 mîner de os descoperit în stratul deranjat; 2—5 fusaiole din pămînt ars. 1 a, 2—5: scara *a*; 1b: scara *b*.

brun-roşcată. De la ultimul, peretele s-a desprins circular din locul de contact.

Apar de asemenea fragmente de buze lucrate cu mîna din pastă bună, cu nisip, de culoare gălbuie sau cenuşie, cu marginea puţin îndoită în afară şi pereţii subţiri (fig. 8/12—13).

Bordeiul nr. 3. Descoperit în şanţul II. Nu a fost complet degajat, săpătura oprindu-se la nivelul grupurilor de pietre. În colţul de nord-est apăreau resturile unui cuptor (fig. 3/2).

Vestigiile bordeiului nr. 3 au fost identificate sub solul arabil, la o adîncime foarte mică, prin prezenţa pietrelor de dimensiuni mici şi mijlocii, în amestec cu pămînt de culoare gălbuie (lut). Conturul şi dimensiunile bordeiului nu au putut fi reconstituite.

Pietrele formau două grupuri şi erau amestecate cu ceramică din epoca prefeudală şi neolitică. Pietrele din primul grup erau depuse în mai multe rînduri, avînd între ele lut (pămînt galben). Trei pietre de la baza acestui complex au fost arse pe partea inferioară, deci este posibil să fi făcut parte din partea interioară a calotei prăbuşite ale unui cuptor lucrat din pietre amestecate cu lut. Printre pietre, pînă la baza stratului au fost găsite fragmente ceramice, unele arse secundar, la roşu. Pietrele zac direct pe podeaua bordeiului (fig. 3/2).

Un al doilea grup era format din pietre care aveau de asemenea urme de ardere secundară şi erau dispuse într-un singur rînd, răspîndite.

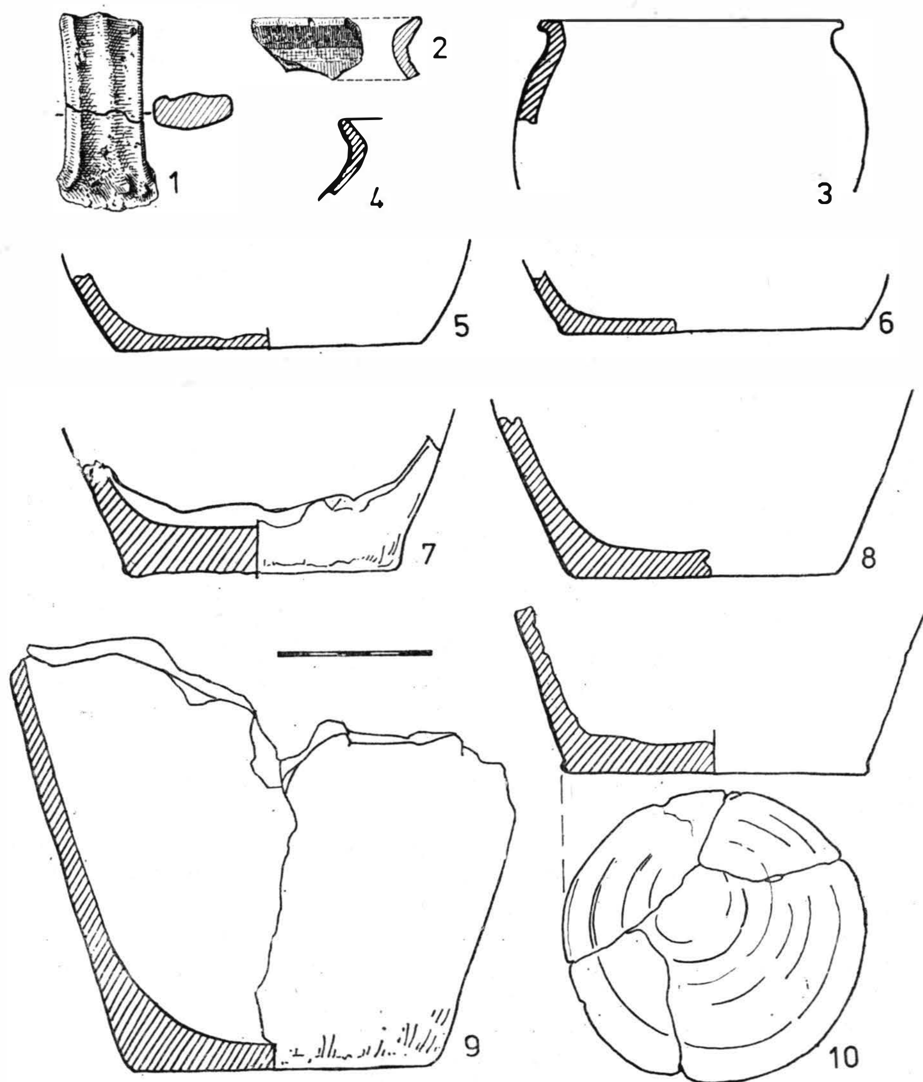

Fig. 10. Ipoteşti. 1–5 ceramică din bordeiul B_3; 6–10 funduri de vase din bordeiul B_2.

Sub aceste pietre s-au conturat urme de pămînt ars *in situ* care marcau, cu siguranţă, locul cuptorului.

În legătură cu prezenţa pietrelor în umplutura bordeielor nr. 1 şi 2, se poate presupune că acestea proveneau de pe acoperişul bordeiului unde fuseseră puse cu un strat oarecare de lut, sau din jurul pereţilor unde erau depuse pentru întărire, la un loc cu pămîntul galben scos din groapa bordeiului. În cazul bordeiului nr. 3, dacă o parte din pietre aveau probabil aceeaşi provenienţă ca la bordeiele nr. 1 şi 2, un grup

pare să fi fost în legătură cu un cuptor, în special cele grupate pe un singur rînd.

S-a observat că o groapă de dimensiuni mici, pornind din stratul superior, de deasupra complexului, nu a antrenat totuşi în umplutura ei pietre. De asemenea nu conţinea nici un inventar. Groapa pare să fie feudală.

Ceramica din bordeiul nr. 3. În raza bordeiului nr. 3, de deasupra pietrelor şi alături de ele, a fost recuperată o cantitate mică de fragmente ceramice, lucrate în majoritatea lor la roata rapidă. Ceramica are culoarea cărămizie, cenuşiu deschis şi neagră, avînd în compoziţia pastei nisip fin şi pietricele, care dau asperităţi pe suprafaţa vasului (fig. 10/1—5). Arderea a fost bună, uniformă, pasta a fost omogen frămîntată. Printre fragmentele ceramice din bordeiul nr. 3 se remarcă o toartă cu dublă şănţuire, lucrată din aceeaşi pastă aspră, nisipoasă (fig. 10/1), precum şi fragmente de oale cu buza dreaptă, lăţită, cu tendinţe de răsfrîngere la exterior, terminate în unghi sau scunde şi inclinate spre exterior (fig. 10/2). Au apărut şi cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna, de culoare cărămizie sau negricioasă, din lut cu nisip şi pietricele. În afara ceramicii, lîngă pietre a mai apărut şi o bucată de zgură de fier.

În punctul „La Ogradă", cca 2 km în aval, au fost descoperite resturi dintr-un alt bordei aproape complet prăbuşit în Olt. În încercarea de recuperare a vestigiilor a fost dezvelită o mică parte din cuptor, cu gura spre vest, scobit în stratul de cultură. A fost foarte greu de demontat, deoarece se găsea în malul înalt, prăbuşit. Au putut fi recuperate totuşi cîteva fragmente ceramice.

Cele cîteva fragmente, recuperate din restul cuptorului aflat în mal, sînt de la vase lucrate la roată, din pastă gălbuie, brună şi cenuşie, cu nisip în compoziţie. La exterior apar striuri estompate care provin de la turaţia roţii. Nu s-au putut reconstitui profile, majoritatea fragmentelor provenind din pereţii vaselor.

Observaţii privind caracteristicile aşezării şi bordeielor

În cuprinsul secţiunilor proiectate pentru recuperarea vestigiilor de la Ipoteşti au putut fi stabilite unele caracteristici ale aşezării şi ale structurii locuinţelor: bordeiele de la Ipoteşti au făcut parte dintr-o aşezare rurală, nefortificată, care se extindea pe malul stîng al Oltului. Cea mai mare parte a aşezării a fost distrusă, după cum se observă din secţiunile I—III, în interiorul cărora nu a mai apărut nici un complex.

Bordeiele aveau o formă rectangulară, colţurile rotunjite, cu dimensiunile aproximativ de 3×2,50 m, fiind semiîngropate în pămînt la adîncimea maximă de —0,40—0,50 m. Gropile bordeielor se adînceau în solul gălbui-lutos, care corespundea arheologic nivelului neolitic.

Ţinînd seamă de poziţia cuptoarelor bordeielor nr. 1 şi 3 se poate presupune că intrarea era pe latura de nord-vest, opusă locului unde se afla cuptorul. Podelele nu erau lutuite; în interiorul lor nu s-au observat

gropi de pari și trepte sau laviţe. Cuptorul era obţinut prin scobire în solul galben, avînd interiorul de formă ovală.

În umplutura fiecărui bordei au apărut pietre de dimensiuni mici și mijlocii, majoritatea avînd urme de ardere. Dar indiferent de proveniența lor (în legătură cu acoperișul bordeielor, sau cu a unor cuptoare) aceste pietre sînt o caracteristică comună tuturor complexelor prefeudale descoperite la Ipotești în punctul numit „La Conac”.

Între bordeie nu s-a putut observa o depunere continuă, materialul grupîndu-se în general în interiorul și în preajma complexelor.

Publicarea rezultatelor cercetărilor de la Ipotești se face în împrejurarea în care documentarea arheologică privind mileniul I în general și secolele VI—VII în special se află într-un stadiu avansat, astfel că ansamblul mărturiilor arheologice care atestă prezenţa populaţiei autohtone pe teritoriul Munteniei pot fi corelate. Aceasta atît în raport cu cultura materială a dacilor liberi și a celei provincial romane care au precedat-o, cît și prin prisma evoluţiei ei ulterioare.

În cuprinsul așezărilor cercetate pînă acum pe teritoriul Munteniei, vestigiile materiale din secolul al VI-lea e.n. comportă, alături de elementele romanice predominante, și prezenţa materială a unor grupuri slave arhaice, ale căror vestigii, deși reduse, arată că așezările reflectă un moment în care aceste grupuri erau deja prezente și staţionau în general în jumătatea de est a Munteniei.

În momentul primelor descoperiri de la Ipotești, Ion Nestor a atribuit vestigiile de aici unei comunităţi daco-romane din secolele VI—VII e. n.[2]. Petre Roman, autorul cercetărilor de la Ipotești, bazîndu-se pe analiza minuţioasă a tipurilor ceramice, a subliniat particularităţile care accentuau caracterul lor originar dacic și provincial roman. Aceste observaţii se refereau la tehnica în care sînt lucrate vasele, la tipurile predominante, la formele ce indică înrudiri cu speciile autohtone, la tipurile de locuinţe și cuptoare ce pot fi urmărite și la dacii liberi din secolul al III-lea e.n. ș.a.

Paralel cu descoperirile de la Ipotești, se continuau cercetările începute încă din anul 1956 de către Sebastian Morintz pe Dealul Ciurel (lîngă București) cercetări la care, în ultimele campanii, a participat și Petre Roman. Analizînd ceramica de la Ciurel și comparînd-o cu vestigiile apărute concomitent la Ipotești, autorii remarcau originea dacică și provincial-romană [3] a descoperirilor de la Ipotești. Petre Roman, făcînd în însemnările sale manuscrise observaţia că ceramica de la bordeiul nr. 2 de la Ipotești se deosebește de ceramica din bordiul nr. 1, își punea problema raportului cronologic dintre cele două bordeie pe de o parte, iar pe de altă parte, a raportului cronologic între aspectul descoperit la Ipotești (în ansamblul lui) și restul așezărilor cercetate pe teritoriul Munteniei.

---

[2] Observaţie reprodusă în textul manuscris al lui Petre Roman.

[3] Sebastian Morintz și Petre Roman, Materiale, 8, 1962, p. 767, nota 1.

Determinarea cu justeţe a originii categoriilor ceramice de la Ipoteşti are foarte mare însemnătate. De aici decurge posibilitatea unor interpretări de ordin cronologic şi etnic.

După cum am arătat, pe baza fragmentelor ceramice nu au putut fi reconstituite vase întregi, dar au fost recuperate numeroase profile din partea superioară a vaselor ce conţin elemente determinante în situarea formelor şi categoriilor ceramice. În ambele bordeie au apărut numeroase fragmente care provin din vase lucrate la roata rapidă (bordeiul nr. 1 şi 2) lucrate la roata înceată (bordeiul nr. 2) şi doar cîteva fragmente lucrate cu mîna (?).

În repertoriul vaselor lucrate la roată din bordeiul nr. 1 domină formele mijlocii, cu pereţii subţiri, bine arşi, din pastă cu nisip, iar în bordeiul nr. 2 apar şi cîteva forme mari. Majoritatea vaselor sînt de dimensiuni mijlocii. Pasta vaselor este foarte bine frămîntată la ceramica din ambele bordeie, avînd în compoziţie nisip, care la grupa *a* a celor lucrate la roată din bordeiul nr. 1 şi la cîteva exemplare din bordeiul nr. 2 nu se observă la suprafaţa vaselor, dar care este vizibil în cadrul grupei *b* a ceramicii din bordeiul nr. 1 şi la toată ceramica lucrată cu roata înceată a bordeiului nr. 2.

Ceea ce frapează la ceramica din ambele bordeie este faptul că grupurile ceramice par să provină de la loturi de vase modelate din argile pregătite de meşteşugar într-o singură „şarjă", neînţelegînd prin aceasta o şarjă comună pentru ceramica ambelor bordeie, ci pentru inventarul fiecărui bordei în parte. De exemplu, ceramica lucrată la roata înceată din bordeiul nr. 2, dintr-o argilă inferioară celei din bordeiul nr. 1, are o pastă comună pentru un repertoriu larg de forme, element care frapează deoarece, în alte aşezări din această vreme, inventarul ceramic al unei locuinţe pare să se fi adăugat succesiv din producţia mai multor olari, rezultînd arderi şi paste diferite.

Pasta vaselor din bordeiul nr. 1 este superioară celei din bordeiul nr. 2, care este mai neglijent lucrată. Arderea a pătruns uniform pereţii vaselor lucrate la roata rapidă, pătrunzînd şi în miezul acestora. Ele au o culoare brună cu pete cenuşii, gălbui-roşcată, uneori aproape neagră. Unele vase sînt arse la roşu la exterior şi la interior şi negre în miez, dar culoarea iniţială a fost modificată cu timpul, ca urmare a folosirii vaselor la foc pentru pregătitul hranei.

În privinţa formelor de vase, care la bordeiul 1 şi 2 reprezintă variante ale oalei exclusiv fără toartă, se remarcă o gamă mai săracă de profile la bordeiul nr. 2 faţă de repertoriul bogat al profilelor din bordeiul nr. 1.

Impresia generală care se desprinde prin punerea alături a inventarului ceramic din primul şi cel de-al doilea bordei este că în cadrul inventarului ceramic al bordeiului nr. 2 predomină tipuri care par replici mai puţin îngrijite ale ceramicii din bordeiul nr. 1 cu care sînt strîns înrudite. Dar ambele grupuri, din care lipseşte cu totul orice element caracteristic ceramicii de tip slav arhaic, au un caracter dominant de tradiţie provincială romană, care determină cu certitudine încadrarea vestigiilor de la Ipoteşti în aria civilizaţiei populaţiei autohtone romanice, aşa cum s-a manifestat aceasta înainte de influenţele slave, situînd aşe-

zarea de la Ipoteşti ca *cea mai timpurie etapă a culturii de tip Ipoteşti — Ciurel — Cîndeşti şi care se încadrează cronologic la sfîrşitul veacului al V-lea e.n. şi începutul secolului al VI-lea e.n.*

Considerăm de asemenea că între complexele de la Ipoteşti nu poate exista distanţă cronologică prea mare. Tipologia ceramică cît şi particularităţile tipurilor de locuinţe (toate complexele, de exemplu, conţin o cantitate mare de pietre care probabil făceau parte din suprastructura lor) converg spre o apropiere între acestea.

Situate într-o zonă mai adăpostită din vestul Munteniei, în vecinătatea imediată a limesului alutan şi într-un teritoriu care a făcut parte multă vreme din provincia Dacia Inferior, în perioada în care frontiera de est a acesteia îngloba teritoriul Munteniei pînă la *Limes transalutanus*, comunităţile romanice de aici au avut un contact mai intens cu lumea provincial-romană, perpetuînd în cultura lor materială procedee tehnice şi forme evoluate din cele străvechi, dacice şi provincial-romane.

În sud-vestul Munteniei, descoperirile de tip Ipoteşti şi Olteni[4] reflectă de asemenea un procent dominant al ceramicii de tradiţie provincial-romană. Şi în celelalte aşezări din secolul al VI-lea e.n. de pe teritoriul Munteniei, statistica ceramicii indică, alături de formele derivate din unele categorii dacice, forme lucrate la roata rapidă derivate din ceramica de tradiţie provincial-romană, precum şi replici indigene ale unor cateogorii ceramice pătrunse din teritoriul din dincolo de Dunăre, cum ar fi amforele, unele tipuri de căni, oale etc.[5].

Pornind de la criteriul că în secolele V—VI e. n. tipurile ceramice derivate din cele dacice şi provincial-romane au suferit transformări (produse şi în raport cu caracterul economic, condiţiile etnice, istorice şi sociale ale teritoriului de la nord de Dunăre ş.a.), în urma cărora s-a individualizat, pe o arie largă, un *facies* nou cultural, specific populaţiei rurale, noi am definit această cultură ca o cultură romanică[6] de caracter rural.

Substratul unitar al acestei culturi este exprimat, în primul rînd, de ceramica lucrată în tehnica roţii rapide, ale cărei origini trebuie căutate în repertoriul ceramicii provinciale de *uz comun*, a cărei difuzare s-a manifestat cu amplitudine în afara frontierelor romane.

Forme ceramice derivate sau aproape identice cu tipurile descoperite în aşezarea de la Ipoteşti sînt prezente în toate aşezările din Muntenia.

Am arătat mai sus că această cultură reflectă o serie de contacte cu grupurile slave (anţi şi sclavini), pătrunse în teritoriile de la Dunărea de Jos în secolul al VI-lea e.n., influenţe care nu afectează însă fondul predominant romanic al culturii materiale din secolul al VI-lea e.n.

O altă categorie de elemente dezvăluie caracterul de bază al economiei acestor comunităţi, care era constituită din creşterea vitelor şi

---

4 Suzana Dolinescu-Ferche, *Aşezări din secolele III şi VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Bucureşti, 1974, p. 109—110, fig. 120, 124—126.

5 Victor Teodorescu, SCIV, 5, 1964, 4, p. 485—503; Vlad Zirra şi Gh. Cazimir, CercetArh, 1, 1963, p. 49—77; Margareta Constantiniu şi P.I.Panait, CercetArh, 1, 1963, p. 77—139; Margareta Constantiniu, SCIV, 17, 1966, 4, p. 665—678; Valeriu Leahu, CercetArh, 1, 1963, p. 15—49 ş.a.

6 Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 126—127.

agricultură. În cadrul industriei casnice se dovedeşte practicarea torsului şi deci a ţesutului (ca şi în aşezarea de la Ipoteşti). În unele centre era mai dezvoltat olăritul şi metalurgia.

Analizînd în totalitatea lor, şi sub alt raport decît acela al tipologiei ceramicii, vestigiile descoperite pe teritoriul Munteniei, în cadrul cărora aşezarea de la Ipoteşti se înscrie ca *cea mai timpurie etapă*, se observă că toate acestea conţin elemente comune sub raportul tipurilor de aşezare (aşezări nefortificate situate pe terasele joase şi mijlocii ale rîurilor, uneori pe terasele înalte), al tipurilor de locuinţe (bordei parţial îngropat în pămînt, mai rar locuinţe de suprafaţă), al tipurilor de cuptoare (cuptoare scobite în blocuri de pămînt sau în peretele locuinţelor aflate în toate aşezările, cu excepţia celor din zona de nord-est a Munteniei unde domină cuptoarele de tipul „pietrar"). Toate aceste trăsături, ce constituie factori comuni în întreaga arie a aşezărilor cercetate, reflectă o cultură materială unitară şi în cadrul căreia comunităţile daco-romane care i-au dat naştere au trăit într-un contact permanent unele cu altele.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES D'IPOTEŞTI (DEP. D'OLT)

(Remarques sur la culture matérielle autochtone au VIe siècle de n.è. en Valachie)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques de sauvetage pratiquées en 1959 à Ipoteşti (dép. d'Olt) ont été organisées par Ion Nestor et effectuées par Petre Roman. Elles s'encadraient dans un vaste programme de recherche élaboré par la *Commission pour l'étude de la formation de la langue et du peuple roumain.*

De l'avis des auteurs, la parution de cette étude qui fournit à la littérature spécialisée des précisions sur les découvertes d'Ipoteşti sera sans doute considérée comme bienvenue, d'autant plus que bien avant la publication des documents archéologiques respectifs, le concept de *culture de type Ipoteşti — Ciurel — Cîndeşti* ou *Ipoteşti — Cîndeşti*, désignant la culture matérielle spécifique de la population autochtone du territoire valaque aux Ve—VIIe siècles, avait déjà connu une large diffusion.

Trois ensembles archéologiques furent dégagés par les recherches entreprises à Ipoteşti, sur la rive gauche de l'Olt, dans l'établissement sérieusement endommagé par les eaux de la rivière. Le sol lavé par les eaux n'a point permis de préciser le rapport stratigraphique entre les divers horizons qui se sont succédés dans les limites de cet établissement, appartenant au néolithique, à l'âge du bronze, au IIIe siècle de n. è., au VIe siècle et à la période féodale, les habitats en question étant illustrés seulement par des vestiges céramiques.

L'horizon du VIe siècle de n.è. n'a pour témoins que quelques ensembles, entre lesquels on n'a pu saisir aucun dépôt les reliant (voir le plan des fouilles, fig. 1).

Les habitations, partiellement enfouies dans la terre, mais assez peu profondément (—0,40 m) sont de forme rectangulaire aux angles arrondis, avec les parois perpendiculaires sur le sol ou légèrement inclinées. Elles étaient dotées d'un four confectionné en terre glaise (habitation no. 1). Leurs vestiges céramiques comportaient aussi un grand nombre de pierres de taille moyenne et des cailloux, ainsi que quelques rares objets en métal (un couteau de fer, un fragment provenant d'un objet de bronze), des ossements de bêtes, des fusaïoles.

Il convient de noter le répertoire céramique très éloquent relevé sur place. Celui-ci se compose de récipients confectionnés presque exclusivement au tour rapide (habitation no. 1), mêlés dans certains cas à des exemplaires faits au tour lent (habitation no. 2) et attestant une grande variété quant à leur forme, qui a pu être restituée à partir des profils de la portion supérieure des vases. Le trait dominant qui caractérise la poterie livrée par ces deux habitations est son caractère nettement *romain provincial*. L'habitation no. 1 contenait des fragments céramiques exécutés au tour rapide et d'une grande variété de profils, alors que la poterie de l'habitation no. 2 semble une réplique plus primitive de la première.

Certains des vases modélés au tour rapide étaient recouverts à l'extérieur de stries, les unes plus marquées, d'autres plutôt effacées. Mais ces traces ne représentent qu'un effet du mouvement rotatoire du tour, sans aucune intention d'obtenir quelques effets décoratifs.

Pour ce qui est de la forme des récipients mis au jour dans les deux habitations, la plus courante est celle du pot sans anses, avec une large bordure horizontale taillée en biseau vers l'extérieur (fig. 4/5), le rebord coupé net ou seulement à peine marqué (fig. 4/2,3). Il y a aussi des récipients à peu près globulaires, dont le rebord s'évase légèrement (fig. 5/7).

On constate que le répertoire céramique d'Ipoteşti est tout à fait dépourvu du moindre élément archaïque de type slave. De par leur caractère éminemment romain provincial, ces vestiges céramiques sont à attribuer nécessairement à la population romane autochtone. Ils expriment sa culture matérielle telle qu'elle devait se présenter avant d'avoir subi l'impact slave. D'après leur traits dominants, ils appartiennent à la première étape de la culture de type Ipoteşti — Ciurel — Cîndeşti, datée de la fin du Ve — commencement du VIe siècle de n.è.

La communauté d'Ipoteşti s'était épanouie dans le proche voisinage du limes Alutanus, frontière romaine à l'époque. Son territoire faisait partie de la Dacie inférieure quand celle-ci englobait également une zone du territoire valaque, délimitée par le limes Transalutanus.

À retenir que les autres agglomérations, situées au centre même de la Valachie, ont livré de leur côté quantité de vestiges provenant d'une céramique confectionnée au tour rapide. Ceci est une preuve de la présence au VIe siècle de n.è. d'un nouveau faciès cultural sur une vaste aire du territoire roumain, faciès culturel défini par les auteurs comme représentant une culture de type roman développée par la population autochtone.

Des formes céramiques dérivées ou presque identiques aux types d'Ipoteşti sont attestées dans toutes les agglomérations explorées en Valachie (voir note 6). Le fonds commun de la culture propre à la popu-

lation daco-romaine se caractérise par : la poterie confectionnée au tour rapide présente partout et dérivant de la céramique d'usage courant de type romain provincial; les caractères des types d'agglomérations (non fortifiées) des habitations; les particularités des fours; les formes communes d'une économie typiquement rurale (agriculture, élevage); le caractère des métiers domestiques et celui de l'industrie des métaux.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ipoteşti. Plan d'ensemble des fouilles de sauvetage.

Fig. 2. Ipoteşti. Céramique et fibules appartenant au IIIe siècle n.è.

Fig. 3. Ipoteşti. Le plan et le profil stratigraphique de la hutte B_1 et de la hutte B_3.

Fig. 4. Ipoteşti. Céramique confectionnée au tour, de la hutte B_1. 1,3,5: échelle *a*; 6–8: échelle *b*.

Fig. 5. Ipoteşti. Céramique de la hutte B_1. 1–9, 13 modelée au tour; 10–12 modelée à la main.

Fig. 6. Ipoteşti. Le plan et le profil stratigraphique de la hutte B_2. 1 couche supérieure, 2 remplissage gris-noirâtre, 3 couche d'incendie, 4 remplissage, 5 pierres, 6 terre jaune.

Fig. 7. Ipoteşti. Céramique confectionnée au tour de la hutte B_2. 1,3,9,10= échelle *b*; 2,4–8: échelle *a*.

Fig. 8. Ipoteşti. Céramique de la hutte B_2. 1–3 modelée au tour rapide, 4–11 céramique confectionnée au tour lent, 12–13 céramique modelée à la main.

Fig. 9. Ipoteşti. Objets découverts dans l'habitat de Ipoteşti. 1 une manche en os découverte dans la couche; 2–5 fusaïoles en terre cuite. 1*a*, 2–5: échelle *a*; 1*b*: échelle *b*.

Fig. 10. Ipoteşti. 1–5 céramique de la hutte B_3; 6–10 fonds de vases de la hutte B_3.